

آسیب‌شناسی مالیات بر درآمد در ایران

الهام غلامی

مدرسه تابستانی مالیات بر درآمد اشخاص
۱۰ تیر ۱۴۰۲

فهرست مطالب

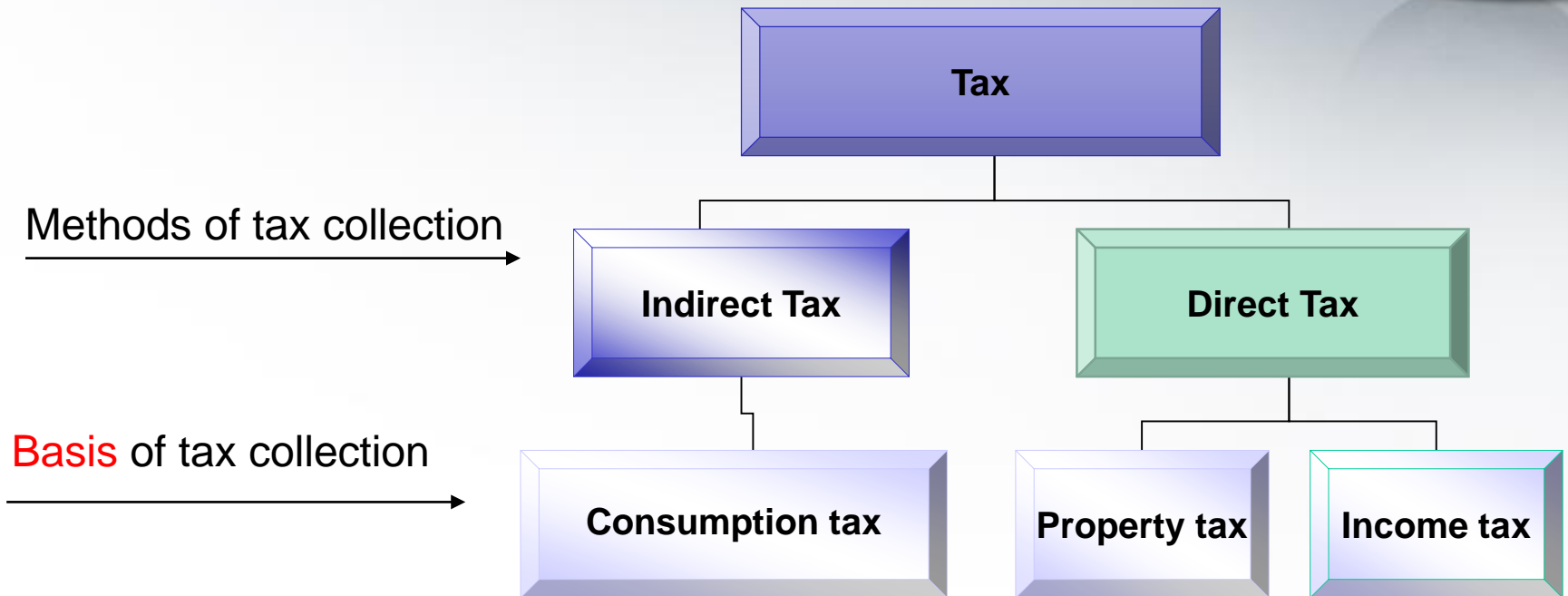

- جایگاه مالیات بر درآمد در طبقه‌بندی مالیات
- ساختار مالیات بر درآمد
- آسیب‌شناسی مالیات بر درآمد از حیث کارکردی
- آسیب‌شناسی مالیات بر درآمد از حیث تطابق با اصول بنیادی مالیات
- راهکار رفع چالش‌های مالیات بر درآمد و حرکت به سمت وضعیت مطلوب

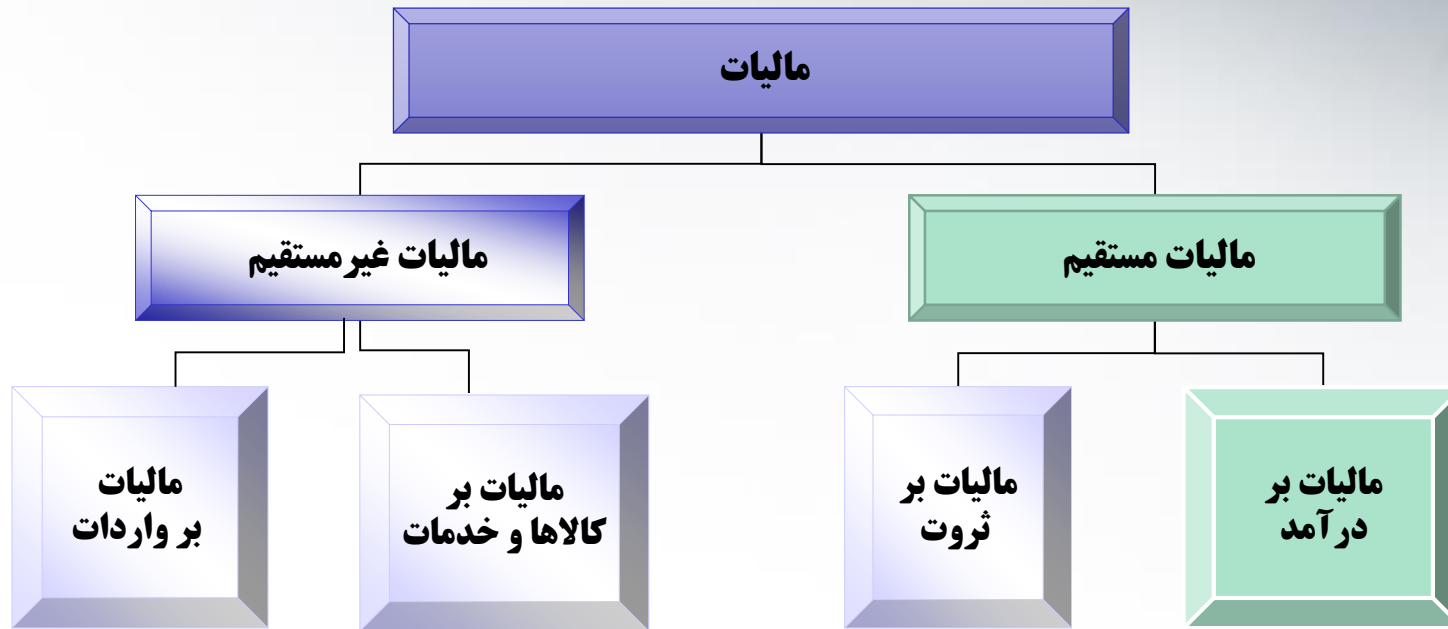
جایگاه مالیات بر درآمد در طبقه‌بندی مالیات

جایگاه مالیات بر درآمد در طبقه بندی مالیات

A tax base is the total value of all things that can be taxed by a taxing authority, usually a government.

جایگاه مالیات بر درآمد در طبقه‌بندی مالیات در ایران

مالیات بر درآمد = یک مالیات بر پایه درآمد است که به روش مستقیم از مودیان مالیاتی (اشخاص حقیقی و حقوقی) وصول می‌شود.

ساختار مالیات بر درآمد در ایران

ساختار مالیات بر درآمد

❖ ساختار مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی از دو مولفه اصلی شامل **مولفه‌های سیاستگذاری** و **مولفه‌های اجرائی** تشکیل می‌شود.

ساختار مالیات بر درآمد

مولفه‌های اجرائی

نحوه
رسیدگی
و ..

تکالیف
قانونی

ضمانت‌های
اجرائی

مولفه‌های سیاستگذاری

نرخ
مالیات

پایه مالیات
(دامنه شمول،
معافیت‌ها،
کسورات و ..)

ساختار مالیات بر درآمد : روش وصول مالیات

تفصیلی یا منبع محور (پایه‌های جدا): مانند وضعیت فعلی ایران

شخص محور (اظهارنامه انفرادی): مانند وضعیت فعلی ایران

خانوار محور (مجموع اشخاص در خانوار)

سیستم جمع درآمد

انواع روش‌های اخذ
مالیات از درآمد
اشخاص حقیقی

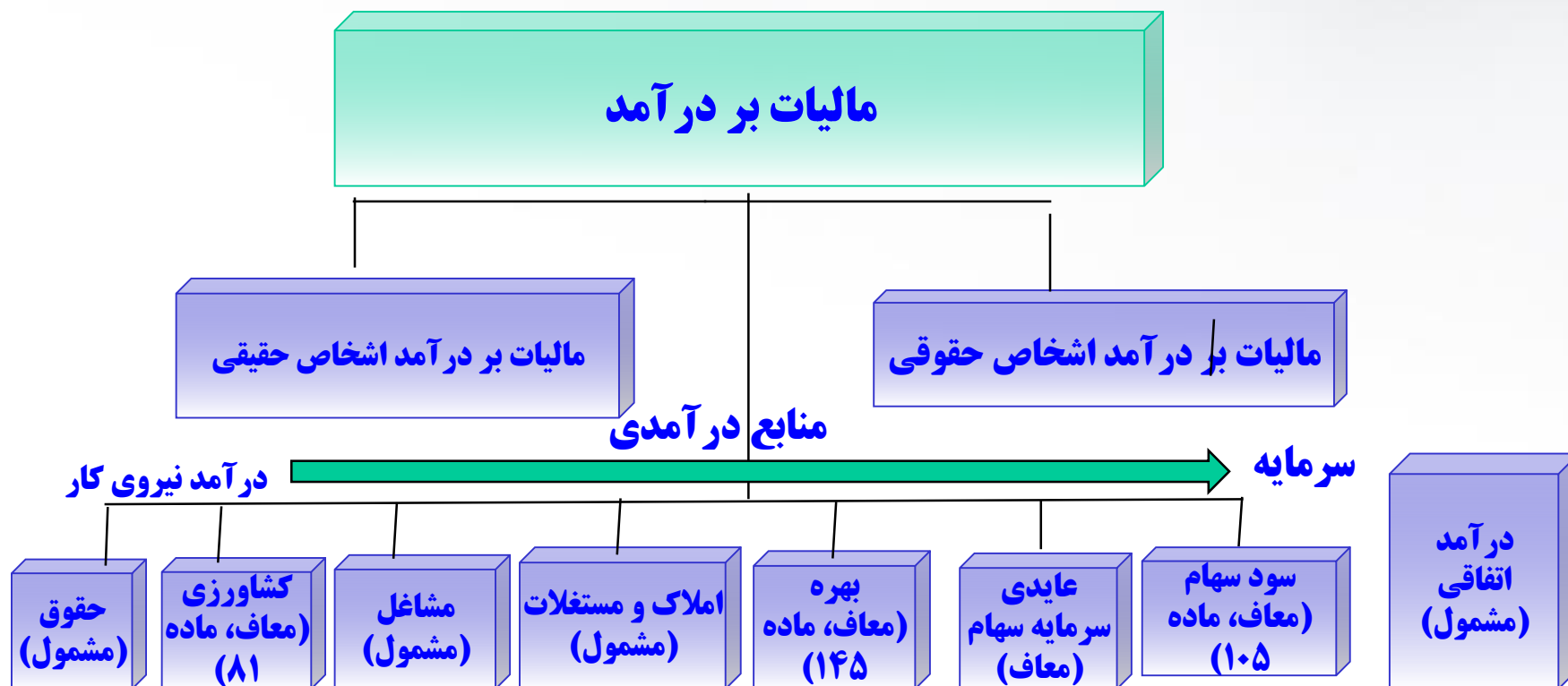
□ سیستم مالیات بر درآمد در ایران منبع محور و هر یک از انواع مختلف منابع درآمدی، رویه‌های مالیاتی منحصر به خود را از حیث مولفه‌های سیاستگذاری دارند اما از حیث مولفه‌های اجرائی نظیر ضمانت‌های اجرائی و رویه تشخیص و رسیدگی تقریباً رویه یکسانی وجود دارد.

□ قانون مالیات بر درآمد فعلی مبتنی بر شخص است و هیچ تعدیلی در درآمد مشمول مالیات و یا معافیت پایه برای ملحوظ نمودن وضعیت خانوار و اندازه خانوار در نظر نمی‌گیرد.

دامنه شمولیت مالیات بر درآمد در ایران

- ❑ منابع درآمدی فارق از روش وصول مالیات بر آمد در سه دسته کلی شامل درآمد حاصل از سرمایه، نیروی کار و درآمد اتفاقی یا به صورت تفصیلی طبقه‌بندی می‌شود.
- ❑ در قانون مالیات بر درآمد فعلی منابع درآمد اشخاص به صورت تفصیلی وجود دارد.

پایه مالیات بر درآمد در ایران

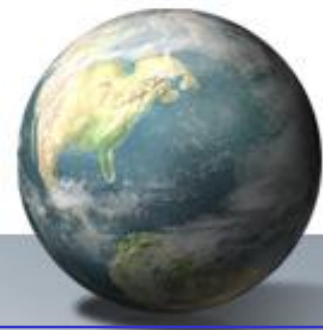

- ❑ پایه مالیات بر درآمد اشخاص انواع درآمدهایی است که مطابق با قانون مشخص شده‌اند.
- ❑ دامنه پوشش مالیات بر درآمد به واسطه معافیت برخی از منابع درآمد مثل کشاورزی، سود سهام، درآمد بهره (درآمد سود سپرده‌های بانکی)، عایدی سرمایه سهام محدود شده است.
- ❑ حقوق و دستمزد، درآمد مشاغل، درآمد املاک و مستغلات و درآمد اتفاقی به عنوان منابع مشمول مالیات بر درآمد در نظر گرفته می‌شوند.
- ❑ از آنجا که روش وصول مالیات بر درآمد در ایران منبع محور است، لذا برای محاسبه پایه مالیات بر هر یک از این منابع درآمدی، رویه‌های مالیاتی منحصر به فردی وجود دارد که چهار فصل از قانون به این منابع درآمدی اختصاص یافته است.

پایه مالیات بر درآمد برای انواع درآمد مشمول

پایه مالیات	معافیت	کسورات	منابع درآمدی مشمول مالیات
	معافیت پایه؛ ۲۵ درصد بابت هزینه و استهلاک ۱۰۰ درصدی برای اجاره مالکان مجتمع های کل مال الاجاره اعم از نقدی و و تعهدات مالک نسبت به مورد مسکونی دارای بیش از ۳ واحد استیجاری با رعایت غیرنقدی بعد از کسر کسورات و اجاره ؛ کسر هزینه اجاره موجر از الگوی مصرف مسکن؛ معافیت ها کل مال الاجاره وی از محل واحد ۱۰۰ درصدی برای درآمد اجاره واحد یا (درآمد خالص بعد از کسر واحدهای مسکونی برحسب زیربنای مفید (۱۵۰ متر در استهلاک) تهران و ۲۰۰ متر در سایر نقاط)		درآمد اجاره املاک (فصل اول از ماده ۵۲ تا ۸۰)
کل فروش کالاها و خدمات پس از کسر معافیت های مقرر	معافیت پایه	-	درآمد مشاغل (فصل چهارم از ماده ۹۳ تا ۱۰۳)
درآمد تحصیلی به صورت بلاعوض و یا از طریق جایزه و ...	-	-	درآمدهای اتفاقی (فصل ششم از ماده ۱۱۹ تا ۱۲۸)
درآمد نقدی و غیرنقدی بابت اشتغال در ایران بعد از اعمال معافیت پایه	معافیت پایه ؛ معافیت برای حقوق بازنشستگی؛ حقوق پرسنل نیروی مسلح؛ عیدی سالانه و پاداش آخر سال؛ هزینه سفر و فوق العاده سفر مربوط به شغل؛ وجوه حاصل از بیمه جبران خسارت بدنی و ...	-	درآمد حقوق کارکنان (فصل سوم از ماده ۸۲ الی)

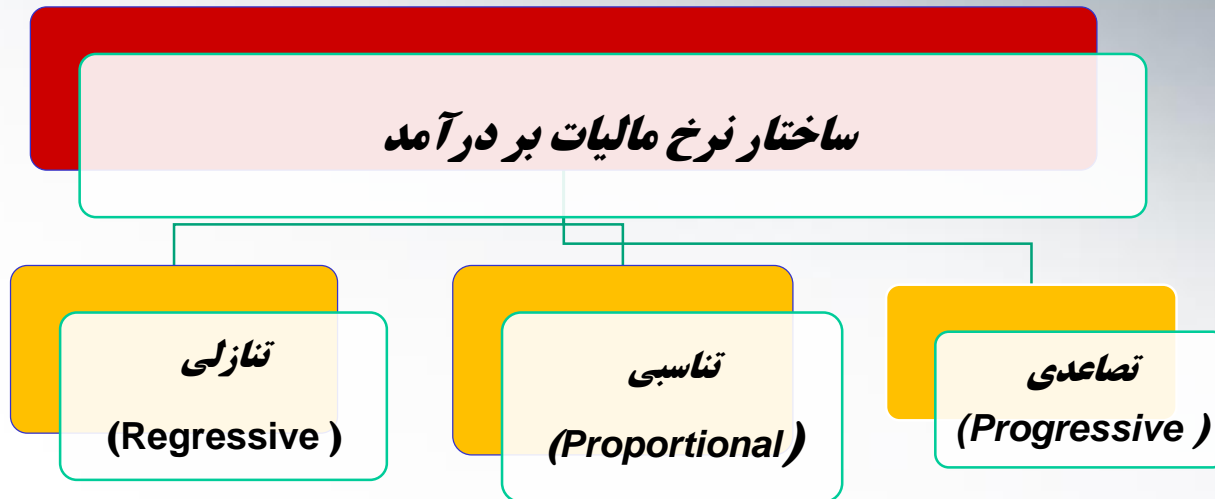

نرخ مالیات بر درآمد

- ❖ نرخ مالیات درآمد مشاغل، درآمد املاک و درآمد اتفاقی یکسان و مبتنی بر ماده ۱۳۱ ق.م.م می باشد که از ساختار طبقه ای (شامل سه طبقه) و نرخ های تصاعدی با حداکثر نرخ ۲۵ درصد تبعیت می کند.
- ❖ نرخ مالیات بر حقوق و دستمزد اگرچه همانند سه منبع درآمدی مذکور به صورت طبقه ای و تصاعدی اعمال می شود اما هم از حیث تعداد طبقه (۴ طبقه به جای ۳ طبقه) و هم میزان حداکثر نرخ (۳۰ درصد نسبت به ۲۵ درصد) متفاوت می باشد.

اشخاص حقیقی	منابع درآمد	نرخ مالیاتی	مبنای قانونی نرخ	ساختار
درآمد اجاره املاک درآمد مشاغل درآمدهای اتفاقی	تا ۵۰۰ میلیون ریال	۱۵٪	ماده ۱۳۱	تصاعدی (۳ برکت + معافیت پایه)
	مزداد ۵۰۰ میلیون ریال تا ۱ میلیارد ریال	۲۰٪		
	بیش از ۱ میلیارد ریال	۲۵٪		
درآمد حقوق کارکنان	تا ۱.۴ برابر معافیت پایه	۱۰٪	بند و تبصره ۱۲ قانون بودجه ۱۴۰۳	تصاعدی (۴ برکت + معافیت پایه)
	مزداد ۱.۴ برابر تا ۲.۳ برابر معافیت پایه	۱۵٪		
	مزداد ۲.۳ برابر تا ۳.۴ برابر معافیت پایه	۲۰٪		
	مزداد بر ۳.۴ برابر معافیت پایه	۳۰٪		

ساختار مالیات بر درآمد: نرخ مالیات

نرخ ترجیحی یا تخفیفی مالیات = به عنوان مشوق مالیاتی برای حمایت از یک بخش خاص، به طوریکه درآمد آن با بخش با نرخ کمتری مشمول مالیات باشد (شرکتهای بورسی)

نرخ متوسط مالیات = متوسط مالیات به ازاء هر واحد درآمد نسبت درآمد مالیاتی به کل درآمد

نرخ نهایی مالیات = نرخ مربوط به آخرین واحد افزایش درآمد

✓ نرخ نهایی مالیات حقوق و دستمزد = ۳۰٪

✓ نرخ نهایی مالیات بر درآمد مشاغل، درآمد اجاره و درآمد اتفاقی = ۲۵٪

محاسبه مالیات بر درآمد حقوق و دستمزد

ساختار تصاعدی مالیات بر درآمد حقوق

محاسبه مالیات	نرخ مالیاتی		معافیت پایه ماهانه	درآمد ماهانه فرد ۱۵
$0 = 1000000 * \%0$	0	معافیت پایه	۱۰ میلیون تومان	۱۸ میلیون تومان
$400000 = 4000000 * \%10$	٪۱۰	تا ۱.۴ برابر معافیت پایه		
$600000 = 4000000 * \%15$	٪۱۵	مازاد ۱.۴ برابر تا ۲.۳ برابر معافیت پایه		
-	٪۲۰	مازاد ۲.۳ برابر تا ۳.۴ برابر معافیت پایه		
-	٪۳۰	مازاد بر ۳.۴ برابر معافیت پایه		
$1000000 = 600000 + 400000$	کل مالیات متعلقه			
$\%5.55 = (1000000 / 18000000) * 100$	نرخ مالیات متوسط			
٪۱۵	نرخ نهایی مالیات			

ساختار تناسبی مالیات بر درآمد حقوق

محاسبه مالیات	نرخ مالیاتی	معافیت پایه ماهانه	درآمد ماهانه فرد
$0 = 1000000 * \%0$	0	برابر با معافیت پایه	۱۸ میلیون تومان
$1200000 = 8000000 * \%15$	٪۱۵	بیش از معافیت پایه	
۱۲۰۰۰۰۰	کل مالیات		
$\%6.66 = (1200000 / 18000000) * 100$	نرخ مالیات متوسط		

آسیب شناسی مالیات بر درآمد در ایران

۱. کارکرد در آمدی (تامین مالیات دولت)

براساس این تعریف از مالیات که مالیات یک پرداخت یا هزینه اجباری است که توسط دولت از افراد یا مشاغل جمع آوری می‌شود تا هزینه‌های خدمات عمومی، کالاهای و فعالیت‌های دولتی را پوشش دهد، کارکرد اصلی و هدف اولیه از وضع مالیات تأمین درآمد برای پوشش مخارج دولت می‌باشد. این کارکرد در طول قرن نوزدهم، ایده رایج برای وضع مالیات به شمار می‌رفت. با این وجود، از آنجا که مالیات ابزار سیاست مالی دولت است، کارکردهای دیگری نیز دارد.

۲. کارکرد توزیعی

یکی از اهداف دولت‌ها برقراری عدالت اجتماعی در جامعه است که برای این منظور معمولاً به انتقال ثروت از ثروتمندان به قشرهای فقیر و آسیب‌پذیر جامعه مبادرت می‌کنند که به برنامه‌های توزیع مجدد درآمد معروف است. براین اساس یکی از کارکردهای مالیات کمک به توزیع مجدد درآمد است. بدین نحو که دولت با وضع مالیات با نرخ بالاتر بر کالاهای لوکس مصرفی اقشار با درآمد بالا و یا بکارگیری ساختار تصاعدی نرخ‌های مالیات و اعمال نرخ‌های بالاتر بر درآمد ثروتمندان به درآمدی دست می‌یابد و درآمد به دست آمده را در قالب پرداخت‌های انتقالی و یارانه به گروه‌های کم درآمد منتقل می‌کنند.

آسیب شناسی مالیات بر درآمد از حیث کارکردی

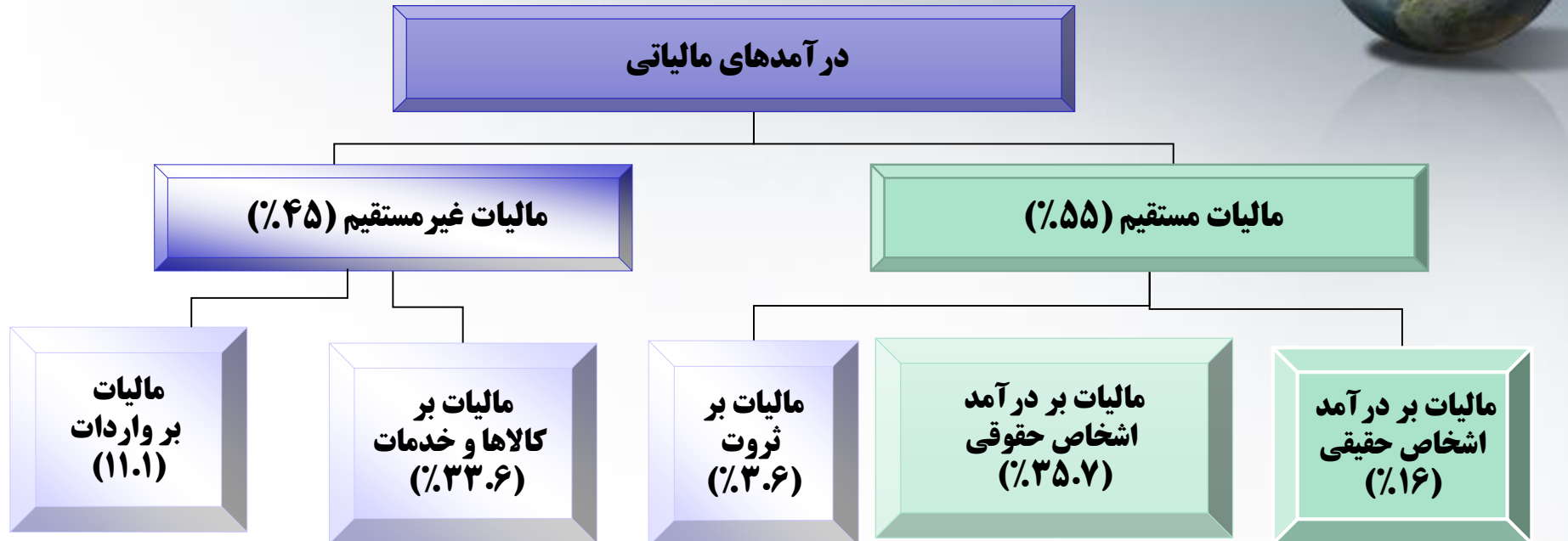
۳. کارکرد تخصیصی

چنانچه انجام فعالیت‌های اقتصادی براساس مکانیسم عرضه و تقاضا با اصول حکومت حاکم و از طرف دیگر با مصالح ملی همسو نباشد، دولت حسب هدف تخصیصی می‌تواند با استفاده از ابزارهای مداخله‌گری خود مانند مالیات نظام بازار را برهم بزند و فعالیت‌های اقتصادی در جامعه را در جهت مدنظر هدایت نماید. به عنوان مثال چنانچه جهت‌گیری دولتی تولید کالاهای اساسی مورد نیاز جامعه در داخل کشور شود، ولی تولیدکنندگان براساس منفعت‌خواهی شخصی تولید کالاهای لوکس و تجملی را ترجیح می‌دهند، در این صورت دولت از طریق وضع مالیات بر کالاهای لوکس و اعمال بار اضافی بر تولیدکنندگان آن، می‌تواند صرفه اقتصادی تولید کالاهای اساسی را افزایش و روند تخصیص منابع را تغییر دهد.

۴. کارکرد تثبیت اقتصادی

منظور از تثبیت اقتصادی کاهش نوسانات و هدایت فعالیت اقتصادی به سمت اشتغال کامل است. تثبیت اقتصادی می‌تواند از طریق خودکار و به کمک نهادهای مالی و مالیاتی موجود در نظام اقتصادی (به عنوان تثبیت‌کننده‌های خودکار) عمل کند یا از طریق لوایح قانونی و مصوبات هیئت وزیران انجام گیرد. به طوریکه ابزاری نظیر تغییر در مالیات‌ها برای تثبیت مورد استفاده قرار می‌گیرند. چنانچه به هردلیل به‌ویژه هنگام اجرای سیاست توسعه اقتصادی، تورم پدید آید، دولت برای جلوگیری از تورم افزایش مالیات را در پیش می‌گیرد و یا در هنگام رکود اقتصادی، کاهش مالیات را به کار می‌گیرد.

کارکرد درآمدی مالیات بر درآمد (درصد سهم از کل درآمدهای مالیاتی؛ ۱۴۰۱)

مالیات بر درآمد در مجموع تقریباً ۵۲ درصد از کل درآمدهای مالیاتی را تشکیل می‌دهد.

ترکیب نامناسب مالیات بر درآمد: در ترکیب درآمدهای مالیاتی ایران، بر خلاف اغلب کشورها، سهم مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی بیشتر از سهم مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی می‌باشد (به‌طور متوسط حدود ۹ و ۲۶ درصد در بین کشورهای OECD).

ترکیب نامناسب مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی: سهم مالیات بر حقوق بیش از مالیات مشاغل و مالیات املاک و مستغلات است.

نکات فوق موید ناکارآمدی کارکرد مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی در ایران و در نتیجه بار مالیاتی بیشتر بر بنگاه‌های اقتصادی می‌باشد.

- مالیات بر حقوق (۹.۸٪)
- مالیات بر مشاغل (۵.۱٪)
- مالیات بر املاک و مستغلات (۰.۹٪)
- مالیات بر درآمد اتفاقی (۰.۲٪)

کارکرد توزیعی مالیات بر درآمد

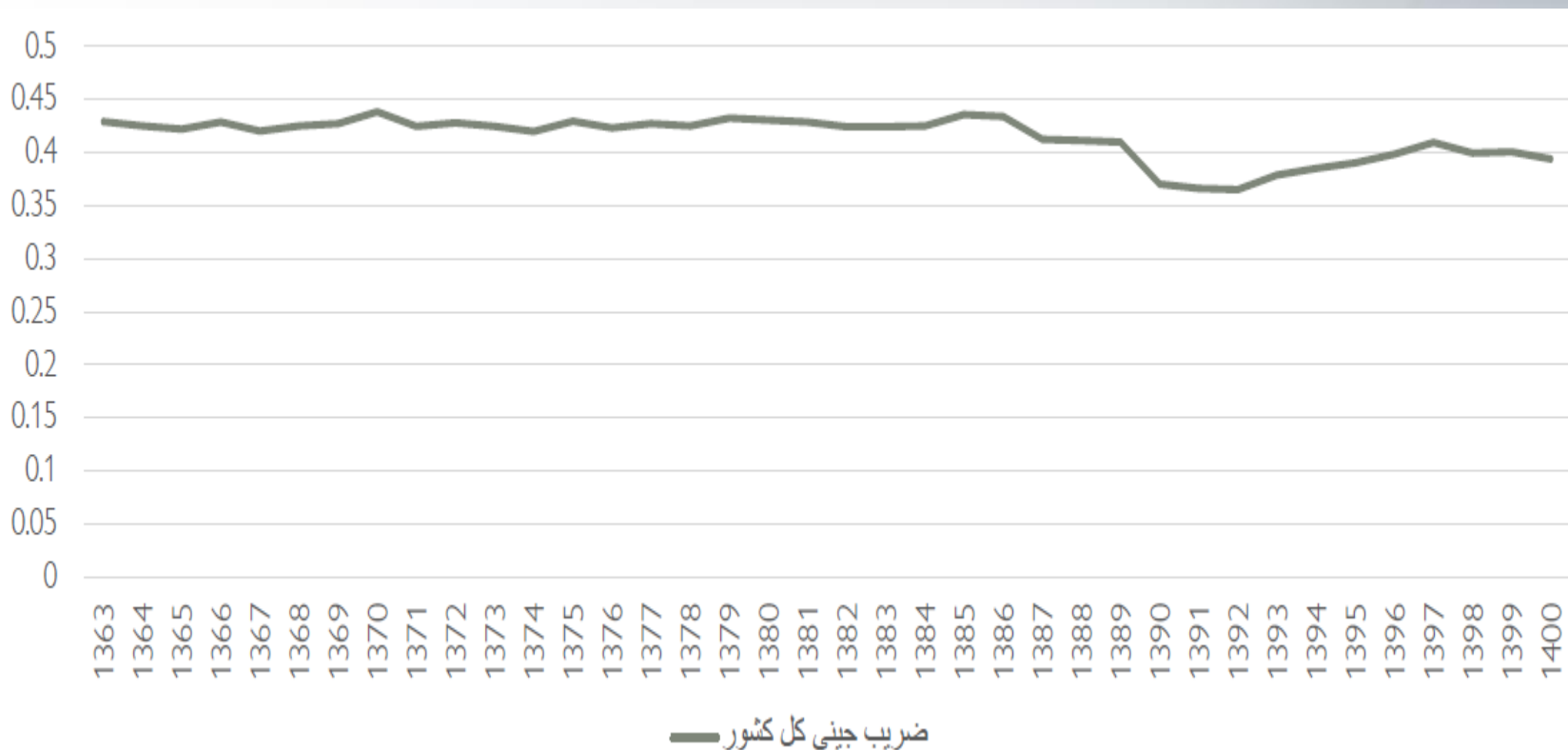

- برخی از اقتصاددانان رفاه، توزیع برابر درآمد را با توجه به هدف حداکثر کردن رفاه اجتماعی الزامی می دانند.

- برای توزیع درآمد شاخص هایی وجود دارد که از مهمترین آن ضریب جینی است که وضعیت توزیع درآمد در اقشار مختلف جامعه را نشان می دهد. هر چقدر مقدار آن به صفر نزدیک باشد یعنی توزیع درآمد عادلانه تر است.

- ضریب جینی در ایران طی دهه ۱۳۹۰ همواره حول ۰.۳۶ الی ۰.۴ در حال نوسان بود و از ۰.۳۶ در اول دهه به ۰.۴ در سال ۱۳۹۹ افزایش یافت. در سال های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ این ضریب اندکی بهبود یافت و به ۰.۳۸ رسید.

کارکرد توزیعی مالیات بر درآمد : ضریب جینی در ایران

مطالعات در خصوص کارکرد توزیعی مالیات

□ در مطالعات متعدد داخلی و خارجی به کارایی مالیاتها به خصوص مالیات مستقیم (مالیات بر درآمد) بر توزیع درآمد اشاره شده است و براین اساس یکی از اهداف اصلاحات نظام مالیاتی در جهت بهبود توزیع درآمد بوده است.

□ اما در برخی از مطالعات داخلی به این موارد رسیدند که

- ✓ مالیات صرفاً به عنوان منبع درآمدی دولت عمل کرده و رابطه ای با بهبود توزیع درآمد و ثروت ندارد.
- ✓ سیاست‌های مالیاتی در ایران تقریباً هیچ اثر تعدیل‌کنندگی در توزیع درآمد نداشته است.
- ✓ مالیات به جای کاهش نابرابر درآمد باعث افزایش نابرابری درآمد می‌شود

بنابراین، وضعیت ضریب جینی در ایران می‌تواند به ناکارآمدی نظام مالیاتی در توزیع درآمد گردد و ناکارآمدی نظام مالیاتی در توزیع درآمد تا حد زیادی به عدم رعایت اصل توانایی پرداخت مرتبط است.

کارکرد تخصیصی

- ❖ معافیت برخی از منابع درآمدی در سیستم منبع محور مالیات بر درآمد اشخاص، با هدف حمایت از برخی بخش‌ها و هدایت منابع به سمت این بخش‌ها اعمال می‌شود.
- ❖ این معافیت‌ها در عین حال که مسائل مربوط به هدر رفتن بخش قابل توجهی از منابع مالیاتی و مسائل مربوط به مخدوش شدن عدالت را به همراه دارد، از کارایی لازم برای هدایت منابع برخوردار نیست. این موضوع در مطالعات مختلفی مورد اشاره قرار گرفته است و به همین دلیل موضوع ساماندهی و هدفمند کردن معافیت‌ها همواره مورد توجه سیاست‌گذاران است.

دلایل ضعف مالیات بر درآمد از حیث کارکردی

۱. عدم شمولیت برخی از منابع درآمدی از مالیات بر درآمد
۲. معافیت گسترده در مورد منابع مشمول مالیات و در نتیجه محدود شدن پایه های وصول مالیات
۳. فرار مالیاتی ناشی از وجود اقتصاد زیرزمینی
۴. وجود توافق مالیات برای تعیین مالیات بر درآمد در برخی از منابع و در نتیجه عدم تناسب بین پایه مالیات و مالیات وصولی
۵. عدم وجود پایگاه اطلاعات غنی برای راستی آزمایی درآمدهای ابرازی

**آسیب شناسی مالیات بر درآمد
از حیث تطابق با اصول بنیادی مالیات**

اصول بنیادی مالیات و آسیب های نظام مالیات

□ هر نظام مالیاتی مبتنی بر یکسری اصول اساسی است که این اصول از اندیشه های خاصی منبعت شده و کارکردهای خاصی را برای نظام مالیاتی به دنبال دارد.

□ بدیهی است که این اصول و کارکردهای مرتبط با آنها، الزاماتی را برای طراحی یک نظام مالیاتی بهینه ارائه می نماید که غفلت از آنها می تواند منجر به ظهور آسیب هایی در ساختارهای نظام مالیاتی گردد. به عبارت دیگر، رصد نظام مالیاتی کشور از منظر هر یک از این اصول، مشکلات خاصی را شناسایی می کند.

اصل سادگی و مالیات بر درآمد در ایران

- ❑ اصل سادگی بیانگر آن است که آیا تشخیص پایه مالیاتی و محاسبه مالیات به سادگی و بدون نیاز به هزینه بالای تمکین انجام می‌شود؟ در واقع این اصل با جلوگیری از پیچیدگی‌های غیرضروری و حداقل‌سازی هزینه‌های تمکین و اجرا، کارکرد درآمدی را تعقیب می‌کند.
- ❑ رعایت این اصل مستلزم ساده‌سازی قوانین و فرآیندهای مالیاتی، ساده‌سازی اظهارنامه‌های مالیاتی، اجتناب از تغییرات مکرر قوانین، کاهش تعدد نرخ‌ها و برخورد‌های ترجیحی با پایه‌های درآمدی است.

❑ مصادیق نقض اصل سادگی

✓ پیچیدگی‌های ناشی از فرآیندهای مالیاتی خاص؛

- وجود بیش از ۲۰۰۰ نسخه بخشنامه، آیین‌نامه، رأی شورای عالی مالیاتی، رأی دیوان عدالت اداری و سایر مصوبات در سایت مرکز اطلاع‌رسانی سازمان امور مالیاتی کشور

وجود ۱۲ مورد آیین‌نامه اجرایی در قانون جدید مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۹۴

- صدور ۹۰۰ بخشنامه جهت شفاف‌سازی قانون مالیاتی بین سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۴

✓ پیچیدگی قوانین به واسطه برخورد‌های ترجیحی مختلف برای هر منبع درآمدی؛

- برخورد‌های ترجیحی (وجود معافیت‌ها و مشوق‌های مختلف) مختلف با هر منبع درآمدی علاوه بر زیان مالیاتی، پیچیدگی قوانین و مقررات را به دنبال دارد و منجر به افزایش هزینه‌های اداری مدیریت معافیت‌ها و مشوق‌های مالیاتی در سازمان امور مالیاتی می‌گردد.

- مطالعات داخلی بیانگر آن است که این مشوق‌های مالیاتی کارایی چندانی در تحقق اهداف متصور برای معرفی آنها نداشته‌اند.

اصل عدالت و مالیات بر درآمد در ایران

□ این اصل به دنبال پاسخ به این سؤال است که آیا با همه افراد باید برخورد مالیاتی یکسانی انجام شود؟
اصل انتفاع / اصل توانایی پرداخت

- عدالت افقی: با افرادی که به لحاظ میزان ثروت و امکان کسب درآمد مشابه هستند، برخورد مشابهی شود.
(توانایی پرداخت = افراد با توانایی پرداخت یکسان، به یک میزان مالیات پرداخت کنند)
- عدالت عمودی: با افراد دارای شرایط متفاوت یا غیرمشابه، برخورد متفاوتی شود (افرادی که به لحاظ توانایی پرداخت مشابه نیستند، به میزان متفاوت در تأمین هزینه های عمومی مشارکت کنند).

□ مصادیق نقض اصل عدالت

- ✓ تحمیل بار مالیاتی بر تعداد محدودی از منابع درآمدی به دلیل معافیت کامل برخی شکل های درآمد سرمایه و درآمد حاصل از کشاورزی، در حالیکه افراد دارای درآمد بسیار کمتر از سایر منابع مشمول مالیات هستند؛ ضعف در کارکرد درآمدی مالیات
- ✓ تکیه بر کسب درآمد از پایه های سهل الوصول مثل مالیات بر درآمد حقوق؛ ضعف در کارکرد درآمدی مالیات؛
- ✓ عدم تناسب مالیات بر درآمد مشاغل نسبت به ارزش افزوده بالای آنها به دلیل فقدان سیستم شناسایی مناسب؛ ضعف در کارکرد درآمدی مالیات؛
- ✓ عدم پیوند نظام مالیاتی با نظام تأمین اجتماعی و ناکارایی مالیات بر درآمد در بهبود توزیع درآمد؛ ضعف در کارکرد توزیعی مالیات
- ✓ عدم تعیین آستانه مالیاتی بر اساس معیاری استاندارد از فقر نسبی.
- ✓ در نظر نگرفتن بعد خانوارها و بار تکفل شاغلان در تعیین آستانه مالیاتی و معافیت های پایه.

اصل کارایی و مالیات بر درآمد در ایران

□ اصل کارایی بیانگر آن است که آیا نظام مالیاتی بین منابع درآمدی مختلف تفاوت قائل می شود؟

□ مصادیق نقص اصل کارایی:

✓ پایین بودن سهم مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی و اتکاء بیش از حد به درآمد حاصل از مالیات اشخاص حقوقی

✓ ناکارآمدی نرخهای تصاعدی مالیات بر درآمد

در ساختار مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی، نرخ تصاعدی به عنوان یکی از ابزارهای سیاست‌گذاری در جهت توزیع برابر درآمد و برقراری عدالت مالیاتی مدنظر قرار دادند اما این ساختار نه تنها در نظریه‌های اقتصاد نئوکلاسیک (بخش عمومی) غیرکارآمد هستند، بلکه زمانیکه مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی منبع محور باشد وجود چنین نرخهای تصاعدی برای برخی از منابع درآمدی می‌تواند آثار مخربی بر تخصیص منابع داشته باشد، چرا که:

○ نرخ تصاعدی مالیات بر درآمد حاصل از کار هر چند که توزیع درآمد را بهبود می‌بخشد اما موجب جریمه عامل کار ماهرتر و با بهره‌وری بالا می‌گردد و در جهت خلاف تخصیص بهینه منابع عمل می‌کند.

○ گاهی اوقات نرخهای تصاعدی مالیات بر درآمد در سطح ملی قادر نیست که به خوبی اهداف توزیعی را در سطح استانی دنبال نماید. این مسأله به علت تفاوت قابل توجه هزینه‌ها یا سطح قیمت‌ها در استان‌های مختلف است. به عنوان مثال، اگر هزینه اجاره مسکن مشابه در تهران دو برابر ایلام باشد، برقراری نرخ مشابه تصاعدی و حتی ثابت الزاماً عادلانه نیست. بنابراین باید با توجه به ملاحظات مختلف به تعیین نرخ‌ها پرداخت.

اصل هدایت یا حمایت

هدایت رفتار یا حمایت از یک برنامه، سیاست، یا انتخاب، یکی از کارکردهای مهم مالیاتی (تخصیصی) است که مورد تأکید طراحان سازوکار در عرصه نظام مالیاتی می‌باشد. نهاد مالیاتی با بهره‌گیری از ابزار مالیاتی به دنبال تحقق کارکرد حمایتی، تصحیحی و رفتاری است.

مصادیقی از نقض اصل هدایت در حوزه مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی

✓ **ناکارآمدی معافیت برخی از منابع درآمدی (سود بانکی، سود سهام و ...) در سیستم منبع محور**

معافیت برخی از منابع درآمدی در سیستم منبع محور مالیات بر درآمد اشخاص، با هدف حمایت از برخی بخش‌ها و هدایت منابع به سمت این بخش‌ها اعمال می‌شود. این معافیت‌ها در عین حال که مسائل مربوط به هدر رفتن بخش قابل توجهی از منابع مالیاتی و مسائل مربوط به مخدوش شدن عدالت را به همراه دارد، از کارایی لازم برای هدایت منابع برخوردار نیست. چرا که تجربه جهانی و مطالعات انجام شده خارجی و همچنین داخلی از نقش ضعیف مشوق‌های مالیاتی در جذب سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی در کشورهای در حال توسعه حکایت دارد.

✓ **عدم امکان مقابله کارآمد با پولشویی و فساد در سیستم منبع محور با اطلاعات ناقص از درآمد اشخاص**

منبع اصلی و پشتوانه قانونی اجرای قانون پول‌شویی و مبارزه با فساد، قاچاق، رشوه و ... دسترسی به اطلاعات کامل در مورد کلیه درآمدها و منابع آن است. در سیستم منبع محور فعلی که برخی از منابع به طور کامل از دامنه شمولیت خارج هستند یا قابل شناسایی نمی‌باشند و همچنین عدم اهتمام عملی بر راه‌اندازی نظام جامع اطلاعاتی، شفافیت منابع درآمدی و اطلاعات مربوط به آنها در دسترس سازمان مالیاتی قرار نمی‌گیرد، لذا امکان مقابله کامل با پولشویی و فساد امکانپذیر نخواهد بود.

در حال حاضر در لایحه برنامه هفتم برای تأکید بیشتر بر لزوم همکاری نظام بانکی و سایر دستگاه‌های اجرائی با سازمان امور مالیاتی کشور تکلیفی مبنی بر دادن اطلاعات به صورت برخط مقرر شد.

اصل هدایت یا حمایت (عدم کارایی رفتارهای ترجیحی)

در ایران رفتارهای ترجیحی برای افراد و فعالیت‌های خاص وجود دارد و برخی از بخش‌ها معاف از مالیات در نظر گرفته می‌شود.

تجربه اصلاحات کشورهای مختلف و ادبیات مربوطه نشان می‌دهد که بکارگیری نظام مالیاتی برای برنامه‌های حمایتی کاراتر از مخارج مستقیم عمل نمی‌کند. ضمن اینکه این برنامه‌ها احساس عادلانه بودن سیستم و تمکین مالیاتی را تضعیف کرده و فرصت‌های فرار قانونی و برنامه‌ریزی مالیاتی و به تبع آن اخلاقی‌های در کارایی را افزایش می‌دهد.

اجرای برنامه‌های حمایتی از طریق سیستم مالیاتی، پیچیدگی‌هایی را برای مؤدیان ایجاد می‌کند که به مؤدیان در شرایط یکسان اجازه می‌دهد تا مالیات‌های متفاوتی پرداخت کنند. این موضوع در نتیجه پایبندی اخلاقی مؤدیان به سیستم مالیاتی را تضعیف می‌کند، در حالی که مخارج مستقیم چنین نیستند.

آسیب های مالیات بر درآمد در ایران

- ❑ فرسایش پایه های مالیاتی و تحمیل بار بر تعداد محدودی از مودیان مالیاتی
- ❑ اظهارنامه های متعدد
- ❑ پیچیدگی در فرآیندها و محاسبات مالیات
- ❑ هزینه تمکین بالا برای مودیان و سازمان مالیاتی
- ❑ عدم توجه به بعد خانوار در وصول مالیات
- ❑ عدم توجه به سهم مخارج از درآمد حقوق و دستمزد هنگام تعیین پایه مالیات بر درآمد
- ❑ عدم تناسب مالیات وصولی از منابع مختلف درآمدی با توجه به توانایی پرداخت آنها در مالیات
- ❑ ضعف در کارکردهای مالیات به خصوص کارکرد درآمدی و توزیعی
- ❑ ضعف در کارکرد تخصیصی مالیات به دلیل وجود معافیت های ناکارآمد
- ❑ نقض اصول چهارگانه سادگی، کارایی، عدالت و حمایت

نتایج حاصل از آسیب شناسی بیانگر آن است که مالیات بر درآمد اشخاص در ایران نیاز به اصلاح دارد.

این اصلاح حرکت سیستم مالیات بر درآمد منبع محور به سمت سیستم مالیات بر جمع درآمد است. زیرا این سیستم مالیاتی:

- بهبود توزیع درآمد در جامعه از طریق اعمال نرخهای تصاعدی
- ارتقاء رفاه اجتماعی از طریق درنظر گرفتن بخش عمده‌ای از هزینه‌های اشخاص همچون هزینه‌های درمان، آموزش، هزینه اجاره و وام تسهیلات مسکن و غیره؛
- ارتقاء کارکرد تخصیصی مالیات از طریق حذف معافیت‌های غیرضرور؛
- کاهش زمینه‌های فرار و اجتناب مالیاتی و امکان مبارزه با پولشویی از طریق گردآوری و جمع‌کارآمد اطلاعات؛
- کاهش هزینه‌های وصول و همچنین هزینه‌های تمکین از طریق مودی محورشدن ساختار نظام مالیاتی و کاهش تکالیف مالیاتی مودیان همچون تسلیم اظهارنامه‌های متعدد؛
- افزایش درآمدهای مالیاتی از طریق کاهش زمینه‌های فرار و اجتناب مالیاتی، جلوگیری از اعطای معافیت‌های متعدد درخصوص یک مودی، لغو معافیت‌های غیرضرور در خصوص اشخاص؛

ملاحظات اصلاح مالیات بر درآمد

با توجه نتایج حاصل از آسیب شناسی، وصول مالیات بر درآمد اشخاص براساس رویه فعلی با تعارض و نارسازگارهایی از حیث عدم رعایت اصولی چون سادگی، عدالت، کارایی و هدایت مواجه است. این موضوع تجدید ساختار در روش وصول مالیات بر درآمد اشخاص و حرکت به سمت یک سیستم مالیاتی مطلوب مبتنی بر اصول اساسی نظام مالیاتی را ضروری می‌سازد.

❖ مهمترین دلیل اجرائی نشدن سیستم جمع درآمد تاکنون عدم وجود ضمانت اجرائی، فقدان سیستم جامع اطلاعاتی و ابزاری کارآمد برای تجمیع و مبادله اطلاعات مؤدیان و ... می باشد. بنابراین تا وقتی تغییراتی بنیادین در این حوزه اتفاق نیفتد، سیستم مالیات بر درآمد امکان پیاده‌سازی در کشور را نخواهد داشت.

❖ موافقان اصلاحات مالیاتی به این نکته اشاره دارند که در صورت عدم اصلاح مالیات بر درآمد، اقتصاد ایران در آینده با چالش‌های جدی تأمین منابع تأمین اجتماعی، کاهش درآمدهای مالیاتی ناشی از گریزناپذیری کاهش تعرفه‌های تجاری به دلیل پیوستن به اتحادیه‌های تجاری منطقه‌ای یا سازمان تجارت جهانی در بلندمدت و تبعات منفی تحریم بر واردات کشور در کوتاه‌مدت و رقابت‌پذیری بین‌المللی و افزایش تحرک‌پذیری برخی پایه‌های مالیاتی است.

با تشکر از توجه شما